

VAN ÂŞIKLIK GELENEĞİ ARAŞTIRMALARININ TARİHİ

Prof. Dr. Abduselam ARVAS*

ÖZ

Türk âşıklık geleneği, Anadolu sahasında ozan-baksı kültürü üzerine inşa olan ve tarihî kökenleri çok eski dönemlere giden bir edebiyat şubesidir. Van âşıklık geleneği ise bu edebiyat şubesinin, başlangıçtan bu yana, özgün bir parçasını teşkil etmektedir. Tespitlerimize göre, Vanlı âşıklara ve yöredeki âşıklık geleneğine yönelik çalışmalar yarım asırdan beridir yapılmaktadır. Bu kapsamda, mezkûr araştırma hazırlanırken, başta Van Valiliği ve Van Belediyesi gibi resmî kurumların yayın organları olmak üzere çeşitli tezler, yerel dergiler, yerel gazete arşivleri gibi kaynaklar taranmıştır. Neticede Van âşıklık geleneği hakkında yapılan çalışmaların tez, makale, bildiri, kitap, kitap bölümü, gazete haberi tarzında yayınlar olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmalar, temelde popüler ve bilimsel olmak üzere iki başlık altında incelenebilirdi, ancak bu makalede söz konusu yayınlar daha detaylı bir tasnifle ele alınmıştır. Bu manada söz konusu çalışmalar “Yerel Gazete ve Dergilerdeki Yayınlar”, “Yayınlanmış Makale ve Bildiriler”, “Üniversitelerde Hazırlanan Tezler” ve “Konu Hakkında Kitap ve Kitap Bölümleri” gibi başlıklar altında incelenmiştir. Böylece Van âşıklık geleneği ve temsilcilerine yönelik şu ana kadar yapılan çalışmalar hem derli toplu bir biçimde makalede sunulmuş hem de bunların eleştirel ve kronolojik bir bibliyografyası hazırlanmıştır. Kısaca, bu makalede Van âşıklık geleneği araştırmalarının tarihi ele alınmış, ancak yapılan araştırmalardan hareketle Ercişli Emrah hariç, Vanlı âşıkların bilim dünyasında yeterince ilgi görmediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Van, âşıklar, âşıklık geleneği, kronoloji.

HISTORY OF VAN MINSTRELSY TRADITION RESEARCH

ABSTRACT

Turkish minstrelsy tradition is a branch of literature built on the bard-baksi culture in the Anatolian area and its historical roots go back to ancient times. The tradition of minstrelsy in Van constitutes an original part of this literature branch from the beginning. According to our findings, studies on the minstrels in Van and the minstrelsy tradition in the region have been carried out for half a century. In this context, while preparing this research, resources such as various theses, local magazines, local newspaper archives, especially the publications of official institutions such as Van Governorship and Van Municipality were scanned. As a result, it has been determined that the studies on the tradition of Van minstrel are publications in the form of thesis, article, declaration, book, book chapter, and newspaper news. These studies could be examined under two headings, mainly popular and scientific; however, the publications mentioned in this article are discussed in a more detailed classification. In this sense, these studies have been examined under titles such as “Publications in Local Newspapers and Magazines”, “Published Articles and Papers”, “Theses Prepared in Universities” and “Book and Book Chapters on the Subject”. Thus, the studies conducted so far on the tradition of Van minstrelsy and its representatives have been presented in the article in a compact form, and a critical and chronological bibliography of them has been prepared. Briefly, in this article, the history of Van minstrelsy tradition research has been discussed, but based on the researches, it has been determined that the minstrels from Van have not received enough attention in the scientific world, except for Emrah from Erciş.

Keywords: Van, minstrels, minstrelsy tradition, chronology

* Çankırı Karatekin Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi/Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü/Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, aarvas@karatekin.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-7553-183X

Giriş

Türk edebiyatının mühim bir şubesi olan âşık edebiyatı 16. asırdan itibaren Anadolu'da halk şairi, ozan, âşık vb. gibi terimlerle ifade edilen sanatkârların gelenek dâhilinde ortaya koyduğu ürünlerin bütünü teşkil eder. Bugüne kadar Türk âşıklık geleneği hakkında yapılan bilimsel araştırmalarda bu geleneğin, tarihî ve coğrafî açıdan Anadolu sahasıyla sınırlı olmadığı ve köken itibarıyla Hun, Göktürk, Karahanlı, Selçuklu vb. gibi eski Türk devletlerinin kültürel birikimlerine dayandığı ifade edilmiştir. Sadece Anadolu Türkleri değil, aynı zamanda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) 1991'de dağılmasıyla birlikte Orta Asya'da kurulan Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan gibi çağdaş Türk devletleri de kendi bünyelerinde devam eden ve âşıklık geleneğinin muadili olan akınlık, bahşılık, jırşılık vb. gibi gelenekleri tarihî ve kültürel bakımdan aynı kökene bağlamaktadır. Bu kültürel birikimin temelini ise bir çalgı eşliğinde doğaçlama şiir söylemek oluşturmaktadır.

Kısaca bugün bağımsız veya özerk bütün Türk devlet ve topluluklarında sürdürülegelen âşıklık geleneği veya muadili gelenekler aynı kültürel geçmişe ve kökene dayandırılmaktadır. Bu anlamda söz konusu geleneklerin, Türk dünyasının ortak geçmişini teşkil eden önemli bir kültürel unsur olduğunu vurgulamak gerekir. Nitekim âşıklık geleneğinin, başta Türk boyları olmak üzere başka halkların doğaçlama sanatıyla paralellik taşıması bilim adamlarının ilgisini çekmiş ve onları bu konuda araştırma yapmaya sevk etmiştir. Neticede, ülkemiz ve yabancı bilim adamları tarafından bu konuyla ilgili çeşitli bilimsel eserler ortaya konulmuş ve ortaya konmaya devam etmektedir.

Anadolu sahası âşıklık geleneği hakkında gerek ulusal ve gerekse yöresel bazda çok sayıda araştırma yapıldığı malumdur. Bu araştırmalarda sanatkârlar, şiirleri, geleneğin icra edildiği mekânlar ve icra ortamı ele alınmıştır. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde, özellikle de Doğu Anadolu'da, bu gelenek son dönemlere kadar "âşıklar kahvehanesi", "köy odaları", "ağa konakları" gibi farklı geleneksel mekânlarda canlı bir şekilde yaşatılmıştır. Filhakika, halihazırda geleneği devam ettiren "âşıklar kahvehanesi" gibi mekânlar mevcuttur. Bu kapsamda alan uzmanları tarafından Anadolu'nun farklı yörelerinde icra edilen âşıklık geleneğinin incelenip, bu sanatın niteliklerini ortaya koyan çalışmalar yapılması Anadolu'da gelişen âşık kültürünün değişim ve dönüşümünü ortaya çıkarmak ve kökenine dair tespitlerde bulunmak bakımından çok önemlidir. Zira bu araştırmalar, Türk edebiyatı tarihi içinde mühim bir sanat olan âşıklık geleneğinin Anadolu sahasındaki serüvenini açıklığa kavuşturacaktır.

Bu bağlamda "Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü" (Oğuz 1994), "Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı" (Kaya 1994), "Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği ve Âşık Feymanî" (Artun 1996), "Erzurum Âşıklık Geleneği" (Özarslan 2001), "Geçmişten Günümüze Van Âşıklık Geleneği" (Arvas 2012), "Çankırı Âşıklık Geleneği ve Âşık Durmazî" (2014) gibi birkaçını sıraladığımız çeşitli araştırmalar Anadolu sahası açısından Türk âşıklık geleneğine önemli katkılar sunmuştur. Bu makalede, Anadolu sahası Türk âşıklık geleneğinin başlangıçtan beri mühim bir kolu olan Van yöresi âşık kültürü ve temsilcileri üzerine şimdiye kadar yapılmış çalışmalar tasnif edilecek, bunlara eleştirel açıdan yaklaşılabilecek ve bu çalışmalar hakkında derli toplu şekilde bilgi verilecektir.

1. Yerel Gazete ve Dergilerdeki Yayınlar

Van âşıklık geleneğine dair ilk yazılara çeşitli dergi ve gazetelerde rastlanmaktadır. Başka deyişle, Van yöresinin hem geçmişte yaşamış olan hem de günümüzde yaşayan âşıklarına ilişkin bilgilere yerel gazete, dergi, bülten vs. gibi yayın organlarında rastlamak mümkündür. Kronolojik olarak bu çalışmalar incelendiğinde ilk yazıların 1970'li yıllara kadar uzandığı tespit edilmiştir. Bu manada Van'ın uzun soluklu gazetelerinden "İki Nisan" konuya dair hem haberlere hem de âşıkların şiirlerine yer vermiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu gazetede 1971'in farklı sayılarında iki âşığın şiiri yayımlanmıştır. İlki, Mehmet Ali Akdağ'ın "Şahsa Mahsustur" (İki Nisan 1971: 6), diğeri ise Hafız Celâl Yenitürk'ün "Dünya" (İki Nisan 1971: 6) başlıklı şiiridir.

Mehmet Ali Akdağ'ın hayatı ve sanatına dair birazdan bahsedeceğimiz bir de tez hazırlanmıştır. Hafız¹ Celâl Yenitürk'ün ise hakkında sonradan birkaç araştırma yapılan Âşık Celâlî olduğunu belirtmek gerekir. Aynı gazetede 1973 yılında çıkan iki haber de dikkati çekmektedir: "*Milliyetçi Halk Ozanları Şehrimizden Ayrıldı*" (İki Nisan 1973: 2), "*Van'ı Tanıma ve Tanıtma Derneği Yararına Verilecek Gecede Konya Âşıklar Bayramı'nda Derece Almış Ozanlar Yarışacak*" (İki Nisan 1973: 1). Daha yakın dönemlerde faaliyet göstermeye başlayan ilin bir başka gazetesi "Bölge"de de bir haber yayımlanmıştır: "Âşıklar Kahvesinde Eğlence ve Hüzün" (Bölge 2003: 5). Bu satırların yazarı ise şehrin nispeten yeni gazetelerinden biri olan "Şehrivan"da Âşık Çağlarî hakkında bilimsel-popüler bir yazı kaleme almıştır (Arvas 2003: 7).

Van'da gerek resmî gerekse özel kurumlar tarafından çıkarılan dergilerde de Van âşıklık geleneğine dair şiir ve yazılara rastlanmaktadır. Bu dergilerden biri olan "Dünya'da Van", Van Valiliği Özel Kalem Müdürlüğü tarafından basılan bir dergi olup, burada 1993 ile 2006 yılları arasında üç yazı yayımlanmıştır. İlk iki yazının müellifi belirtilmemiştir.² İlk yazı "Günümüz Halk Ozanları-Âşık Celâlî" (Dünya'da Van 1993: 22), diğeri de "Günümüz Van Ozanları-Mehmet Akçay (Çağları)" başlığını (Dünya'da Van 2000: 32) taşımakta olup, popüler mahiyetteki bu yazıların, söz konusu âşıkların hayatı hakkında kısaca bilgi verdiği görülmektedir. Meraklısı tarafından kaleme alınan yazı bilimsel bir üslupla yazılmamıştır. Aynı dergide tarafımızdan kaleme alınan son yazı ise âşıkların bir araya gelip, sanatını icra ettiği mekân olan âşıklar kahvehanesi konu edinilmiştir (Arvas 2006: 46-49). Bu yazı bilimsel bir üslupla yazılmaya çalışsa da bazı açılardan eksikliği olduğu söylenmelidir. Van Belediyesi Kültür İşleri Dairesine ait olan bir başka resmî yayın organı "Van Belediye Bülteni" adlı dergide ise Âşık Hayretî'ye ait "Dağlar" başlıklı şiir yayımlanmıştır (Van Belediye Bülteni 1998: 12).

Özel kuruluş veya derneklere ait olduğu söylenebilecek "Vanlıların Sesi Dergisi"nde de Gazizade Molla Bozo'ya ait "Van'a Dair" başlıklı bir şiir yayımlanmıştır

¹ Bu kelime esasında Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilenleri karşılayan bir terim olduğu hâlde Van'da âmâ insanlar için de kullanılmaktadır. Âmâ olan Âşık Celâlî (Celâl Yenitürk) de bir sohbet esnasında kendisi için "hafız" kelimesinin kullanılmasını hoş görmediğini belirtmişti. Muhtemelen bu tarihlerde gerek Âşık Celâlî'nin genç olması (19 yaşlarında) gerekse bundan haberdar olmamasından ötürü şiir Hafız Celâl Yenitürk adı altında yayımlanmıştır.

² Tahminimize göre, bu yazıların müellifi belirtilmemişse de yazar, o dönem dergiden sorumlu yazı işleri müdürü olan İkrâm Kalî'dir.

(Vanlıların Sesi Dergisi 1994: 25). Van kültür ve sanatında önemli bir yer tutan “Hazan” dergisinde konuya ilişkin bir dizi yazı kaleme alınmıştır. Bu anlamda, dergide Bekir Oğuzbaşaran’ın kaleme aldığı “*Celâli’yi Nasıl Tanıdım?*” başlıklı yazıdan (Oğuzbaşaran 2000: 4) sonra kendisi de halk şiiri tarzında eserler oluşturan Mehmet Feyat’ın günümüz âşıklerini tanıttığı “*Ozanlarımız-Gönül Gözü ile Gören Âşık: Celâli*” (Feyat 2002: 11), “*Ozanlarımız-Âşıklar Kahvesinin Nöbetçi Aşığı: Çağları*” (Feyat 2002: 10) başlıklı iki yazısı yayınlanmıştır. Bu yazıların da edebî ve popüler mahiyette olduğu ve malum bilgileri tekrar ettiği söylenebilir. Yazıların, söz konusu âşıkların biyografisi ve şiirlerine dair yeni bilgiler sunması daha faydalı olurdu. Ancak burada da konuya meraklı kişilerin yazı sahibi olması bilimsel bir amaç güdülmeyeceğini akla getirmektedir.

2. Yayınlanmış Makale ve Bildiriler

Üniversite öğretim elemanları da hakemli dergilerde yayınladıkları ve sempozyumlarda sundukları çalışmalarla Van aşıklık geleneği araştırmalarına katkı sunmuştur. Örneğin, Salahaddin Bekki, 1996’da “Erciyes”te yazdığı bir makalede Ercişli Emrah’ın³ mezar taşı hakkında yazılıp çizilenlerin bir kritiğini yapar (Bekki 1996: 224: 21-22). İlgili konuya dair makale ve yazıları inceleyen S. Bekki bu konudaki iddiaların doğru olmadığını tespit etmiştir. Yine, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisinde yayımladığı bir makalede, Yılmaz Önay, Vanlı âşıklardan Köçek Rıza hikâyesiyle ilgili bilgiler vermektedir (Önay 2002: 299-310). Ancak makalenin daha ziyade hikâye kısmına ayrıldığı görülmektedir. Abdulsalam Arvas da 2009 yılında Van’da son yıllarda faaliyet gösteren âşıklar kahvehanesindeki (Âşıklar Çay Evi) bir âşık faslını tahlil etmiştir (Arvas 2009: 179-196). Bu makalede icra ortamının ele alınması Van aşıklık geleneği açısından önem arz etmektedir.

Aynı yazarın 2011 yılında kaleme aldığı “Şairnâmeler Üzerine” başlıklı makalede ise Vanlı âşıkların şairnâme türünde ortaya koyduğu şiirler incelenmiştir (Arvas 2011a: 43-60). Bu makalede de Vanlı âşıklara ait şairnamelerin tespit edilip, daha önceki tasnife yerleştirilmesi daha önce ele alınmamış bir konu olarak görülmektedir. Bu satırların yazarı tarafından 2007 yılında düzenlenen “Yaşayan Âşık Sanatı Sempozyumu”nda Âşık Celâlî’nin tahkiye ettiği bazı hikâyeli türküler (serküşte) hakkında da bir bildiri sunulmuştur. Uzun soluklu halk hikâyelerinin oluşum sürecine ışık tuttuğu için Âşık Celâlî’nin serküşteleri ayrıca önem arz etmektedir (Arvas 2011b: 273-288). Bu konuya dair yayınlanmış makale ve bildiri olarak şimdilik tespit edilenler bunlardan ibarettir.

3. Üniversitelerde Hazırlanan Tezler

Van aşıklık geleneğine dair şimdiye kadar hazırlanan tezler çoğunlukla Yüzüncü Yıl Üniversitesinde eğitim gören lisans ve lisansüstü öğrenciler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda âşıklar ve eserleri üzerine hazırlanan lisans tezlerine kronolojik olarak bakıldığında, ilk çalışmaların Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi

³ Ercişli Emrah’a dair çok sayıda araştırma mevcut olduğu gibi hakkında yapılan çalışmaların bir bibliyografyası da hazırlanmıştır (Detaylar için bk. Sakaçoğlu 1987; Bekki 1996; Alptekin-Sakaçoğlu 2002). Bu makalenin amacı ise genel anlamda Vanlı âşıklar ve yöredeki aşıklık geleneği olduğu için tek şahıs değil, birçok isim üzerinden Van aşıklık geleneği araştırmalarının tarihini ortaya koymaktır. Bununla birlikte bu makalede Ercişli Emrah görmezden gelinmezdi, onun için bu âşığıma dair bazı çalışmalara değinme gereği hissedilmiştir.

Bekir Oğuzbaşaran'ın danışmanlığında, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri tarafından yapıldığı görülmektedir.

Lisans tezi olarak hazırlanmış birkaç araştırmamızın ilki, 1995 yılında, Nuri Peksöz tarafından yapılmıştır. Bu çalışmanın başlığı "Vanlı Âşık Mehmet Ali Akdağ"dır. Derlemeye dayalı olan çalışma, kısaca âşığın hayatı ve beş şiirini, anlatmış olduğu "Zeycan-Esmani", "Karacaoğlan" adlı iki halk hikâyesini ve birkaç atışmasını ihtiva etmektedir (Peksöz 1995). Nevzat Karaman da Bekir Oğuzbaşaran'ın danışmanlığında bir lisans tezi hazırlamıştır. Bu tezde 1900'lü yıllarda Güney Azerbaycan'dan Van'a göçen bir aileye mensup Âşık Hayrettin konu edinmiştir. 1996 yılında hazırlanan ve derleme temelli olan bu çalışma da Âşık Hayrettin'in kısaca hayatını, şiirlerini ve anlattığı bazı halk hikâyelerini içeriyor (Karaman 1996).

Âşık Celâlî'nin bize şifahen verdiği bilgiye göre, kendisi hakkında bir lisans tezi yapılmış ve bu tezde âşığın hayatı ve şiirleri hakkında bilgi verilmiştir. Ne yazık ki bu tezi, ne görmek ne de hazırlandığı yılı tespit etmek mümkün olmuştur. Âşık Celâlî, "Gönül Gözü-2" adlı şiir kitabının ön sözünde bu hususu dile getirdiği ve tezin Süriye Coşkun tarafından hazırlandığını ifade ettiği hâlde tarihine dair bilgi vermemiştir (Yenitürk 2000). Ancak şifahen verilen bilgi ve mezkûr şiir kitabındaki ön sözden hareketle bu tezin 1995 ile 1999 yılları arasında hazırlanmış olabileceğini tahmin etmekteyiz. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü haricinde 1999 yılında Sosyoloji Bölümünde hazırlanan başka bir tez ise Murat Ekinci tarafından yazılan "Molla Bozo ve Timurlenk Bozkurt'un Şiirleri" adlı çalışmadır. Bu çalışmada, Gazizade mahlasını da kullanan ve artık hayatta olmayan Molla Bozo'nun biyografisi verilmiş ve onun şiirleri ile oğlu Timurlenk Bozkurt'un şiirleri derlenmiştir (Ekinci 1999).

2000'li yıllardan sonra bu kez Prof. Dr. Süleyman Kayıpv, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü lisans öğrencilerine birkaç bitirme tezi yaptırmıştır. Bu öğrencilerden Adil Ayna, bitirme tezi olarak 2004 yılında "Van Hikâye ve Türkülerinden Örnekler" başlıklı bir çalışma hazırlamıştır. Tezde, Van merkezde yaşayan Âşık İsmail adlı bir âşıktan 12 tane hikâye ve bu hikâyelerin türküleri derlemiş, âşığın hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Tez "giriş", "metin" ve "kaynak kişi hakkında bilgi" bölümlerinden oluşmuştur (Ayna 2004). Ahmet Murat Toprak ise 2006 yılında "Ercişli Âşık Ummani Poyrazoğlu'nun Şiirleri ve 'Ercişli Emrah ile Selbi Han Hikâyesi' ile Ozan Ümit Kayaçelebi'nin Şiirleri ve Van Rivayetleri" başlıklı lisans tezini yine Süleyman Kayıpv danışmanlığında hazırlamıştır. Bu çalışma, Âşık Ummanî Poyrazoğlu varyantı olarak değerlendirilebilecek "Ercişli Emrah ile Selbi Han"ın hikâyesini, Âşık Ummanî'nin şiirlerini ve kendini ozan olarak tanıtan Ümit Kayaçelebi'nin şiirlerini içermektedir. Kısaca, bu tez de derlemeye dayalı metinlerin oluşturduğu bir çalışmadır (Toprak 2006).

Fen-Edebiyat Fakültesi yanı sıra Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Anabilim Dalında da Van âşıklık geleneğine dair tezler hazırlanmıştır. Yard. Doç. Dr. Yılmaz Önay'ın danışmanlığında hazırlanan bu tezlerde "Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi" ve "Âşık Ahmet Poyrazoğlu" çalışılmıştır. Seyfullah Yaşar tarafından 1998'de hazırlanan lisans tezi "Âşık Ahmet Poyrazoğlu (Hayatı-Sanatı-Şiirleri)" başlığını taşımaktadır. Hazırlanan lisans tezleri içinde derlemeden ziyade araştırmaya dayalı olan bu çalışma on bölümden müteşekkildir. Bu bölümler sırasıyla şunlardır:

“Poyrazoğlu ve Çevresi”, “Çeşitli Cepheleri”, “Âşıklığını Hazırlayanlar”, “Yarışmalar-Toplantılar”, “İşlediği Konular Arasında”, “Kafiye Yapısı”, “Poyrazoğlu’nun Türkçesi, Sanatı, Sayılarla Şiiri” ve “Poyrazoğlu’nun Atışmalarına Genel Bir Bakış” (Yaşar 1998). Eğitim Fakültesinde hazırlanan ikinci bitirme tezi ise hikâyeci âşıklardan Hayrettin Elanur’un anlattığı “Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi” varyantını konu edinmiştir. Ergün Hamzadayı tarafından 2000 yılında bitirme tezi olarak hazırlanan bu çalışma ön söz, giriş ve metin kısımlarından meydana gelmiştir (Hamzadayı 2000).

Hazırlanan bütün lisans tezlerinin araştırmadan ziyade derlemeye dayalı olduğu ve üzerine çok düşülmediği anlaşılıyor. Yine de bu tezlerin Van âşıklık geleneğinin yakın tarihini tespit etmede önemli bir rolünün olduğunu ifade etmek gerekir. Çünkü bu tezler sayesinde artık yaşamayan pek çok âşığın adı, şiirleri, anlattığı hikâyeler kayda geçmiş bulunmakta ve bu sayede Van âşıklık geleneğine dair bir kronoloji ortaya koymak mümkün olmaktadır.

Van âşıklık geleneği hakkında hazırlanan bitirme tezleri yanı sıra lisansüstü düzeyde de konuya ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla konu hakkında ilk bilgi veren lisansüstü tez 1995 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Cenap Güngör tarafından hazırlanan “Van Bölgesinde Tarihi Açısından Halk Kültürünün İncelenmesi” başlıklı araştırmadır. Yüksek lisans tezi olan bu araştırmanın dördüncü bölümü Van folkloruna ayrılmış ve bu bölümde ilk olarak halk hikâyeciliği ve âşıklık geleneği ele alınmıştır. Bu başlık incelendiğinde ise yazar Van’ın, âşıklık geleneği ve hikâyecilik bakımından önemli bir bölge olduğunu vurgulamakta ancak sadece Ercişli Emrah hakkında kısa bilgi verip, “Ercişli Emrah ile Selvihan” hikayesini özetlemektedir (Güngör 1995: 48-49). Bu yüksek lisans tezi çok geniş bir konu içerse de o dönem için Van âşıklık geleneğine dair daha detaylı bir inceleme yapılabilirdi. Zira o dönemde bu konuya dair hem hafızalarda yaşayan bilgilerin hem de hayatta olan temsilcilerin sayısının daha fazla olduğunu düşünmekteyiz.

Van âşıklık geleneğine dair en kapsamlı çalışma ise Cenap Güngör’ün tezinden on yıl sonra kaleme alınan ve 2005 yılında Prof. Dr. Süleyman Turduyeviç Kayııp danışmanlığında hazırlanan ve bu satırların yazarına ait olan yüksek lisans tezidir. Araştırma alanı Van merkez ve köyleri ile sınırlı olan bu çalışmada kaynak kişilere, âşıklara ve yazılı kaynaklara dayanarak geçmişten bugüne tespit edilen Vanlı âşıklar belirtilmiş ve onların şiirlerinden örnekler verilmiştir. Van âşıklık geleneğinin yöresel özelliklerininin açıklandığı bu incelemede eskiden beri faaliyet gösteren âşık kahvehaneleri ve bu mekânlarda süregelen âşık fasılları izah edilmiştir. Ayrıca yaşayan âşıkların şiirleri çeşitli açılardan tahlil edilmiş ve söz sanatları açısından da değerlendirilmiştir. Tezde, günümüz âşıklarına ait daha önce yayınlanmamış şiirler de metin kısmında verilmiştir (Arvas 2005). Ancak o dönemde Van’ın ilçeleri de çalışma kapsamına alınsaydı başka âşıklar da tespit edilmiş ve tezin kapsamı genişlemiş olacaktı. Aynı zamanda yaşayan canlı bir gelenek mevcut olduğu için -her ne kadar icra ortamına biraz değinilmiş olsa da- tezde performans teori daha derinlemesine ele alınabilirdi.

Eskiden beri sürekli âşıkların yetiştiği bir ilçe olan Erciş, Van âşıklık geleneği içerisinde özel bir konuma sahiptir. Buna karşın, maalesef daha önce hazırlanan

tezlerde⁴ Ercişli âşıklar pek araştırılma konusu yapılmamıştır. 2008 yılında ise Volkan Yılmaz tarafından Yard. Doç. Dr. Ömer Demirbağ danışmanlığında Ercişli âşıklardan Ummanî hakkında bir tez hazırlanmıştır. Bu çalışmada, Âşık Ummanî'nin hayatı ve edebî şahsiyeti hakkında detaylı bilgi verilmekte ancak âşığın şiirleri daha ziyade Divan Edebiyatı açısından tahlil edilmektedir (Yılmaz 2008). Âşık Ummanî'nin hayatının detaylı tespit edilmesi ve şiirlerinin kayda geçirilmesi özelde Van âşıklık geleneği açısından mühimdir. Bununla beraber bu denli güçlü bir halk şairinin yazılı olarak kaydedilmesi Türk âşıklık geleneği bakımından da ayrıca önem arz etmektedir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla 2008 yılına kadar doğrudan Van âşıklık geleneği ve temsilcileri hakkında sadece Yüzüncü Yıl Üniversitesinde tezler hazırlanmıştır. Ancak bu tarihten sonra başka üniversitelerimizde de Vanlı âşıklar hakkında tezler yaptırılmaya başlamıştır. Mesela, 2013 yılında Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında, Prof. Dr. Ensar Aslan danışmanlığında Ahmet Poyrazoğlu ile ilgili bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Sahra İpek Edis'in hazırladığı "Ozan Ahmet Poyrazoğlu Hayatı, Sanatı, Yayımlanmamış Şiirleri ve Derdiyar ile Gülhandan Hikâyesi" başlıklı bu tezde âşığın hayatı, sanatı ele alınmış ve tasnif ettiği "Derdiyar ile Gülhandan Hikâyesi" epizot ve motif açısından incelenmiştir (Edis 2013). Tezde daha önce Poyrazoğlu'nun yayımlanmamış şiirlerine yer verilmesi ve bunların incelenmesi de ayrıca kayda değerdir. Bu manada Ercişli âşıklardan Ahmet Poyrazoğlu farklı bir açıdan ele alınmış ve tasnif ettiği halk hikâyeleri kayda geçirilmiştir.

Ahmet Poyrazoğlu hakkında bir başka lisansüstü tez ise 2014 yılında Erol Aksoy tarafından Prof. Dr. Şeref Boyraz danışmanlığında, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında hazırlanmıştır. "Âşık Ahmet Poyrazoğlu'nun Şiir Evreni" başlıklı bu doktora tezinde Erol Aksoy, girişte Van âşıklık geleneğine kısaca değindikten sonra Poyrazoğlu'nun hayatı, şiirlerinin yapısal ve muhteva özellikleri üzerinde durmuştur. Tezin diğer bölümlerinde ise âşığa ait şiirlerin üretim ve tüketim bağlamları, atışmaları ele alınmış ve Ahmet Poyrazoğlu'nun hikâyeciliği incelenmiştir (Aksoy 2014). Bu çalışmanın da Vanlı âşıkların daha önce ele alınmayan ve ilk defa Ahmet Poyrazoğlu'na uygulanan bir yöntemle incelendiği dikkat çekmektedir.

Netice olarak, Vanlı âşıklara yönelik son dört lisansüstü tezin nitelik bakımından önemli çalışmalar olduğunu belirtmek gerekiyor.⁵ Bu tarz bilimsel çalışmaları hazırlamanın, sadece Van âşıklık geleneğinin tarihi açısından değil, aynı zamanda Anadolu sahası Türk âşık edebiyatının geniş fotoğrafının ortaya konulması bakımından da önemli olduğu kanaatindeyiz.

4. Konu Hakkında Yazılan Kitap ve Kitap Bölümleri

Vanlı âşıklar, daha ziyade yerel gazete ve dergiler ile tezlere konu olmakla beraber çeşitli kitap veya kitap bölümleri gibi incelemelerde de ele alınmıştır. Ancak bu

⁴ Malesef bizim çalışmamız da buna dâhildir. Yine de tezimizi kitaplaştırırken Ercişli âşıklardan Ummanî Poyrazoğlu hakkında bilgiler verilmiş, birkaç temsilcinin adı daha tespit edilmiş ve Erciş'teki Ulupamir Kırgızlarının âşıkları da kitabımıza eklenmiştir.

⁵ Ayrıca, halihazırda Van âşıklık geleneği hakkında yapılmakta olan tezler bulunduğunu da ifade etmek gerekir.

araştırmalarda daha ziyade Ercişli Emrah'ın incelendiği, bunun sebebinin ise Türk âşıklık geleneği içerisinde onun müstesna bir yere sahip olduğu ifade edilebilir. Nitekim âşık tarzı Türk Şiir geleneğinde olgun eserler ortaya koyabilen ve geniş bir kitleye seslenebilme kabiliyeti olan Ercişli Emrah, bu özellikleri sayesinde, şöhretini geniş bir coğrafi alana yaymakla kalmamış, aynı zamanda en çok incelemeye tabi tutulan Vanlı âşık olmuştur.

Bu kapsamda tespit edebildiğimiz kadarıyla Ercişli Emrah 1973'ten beri çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Kronolojik olarak bu araştırmalara bakıldığında ilk çalışmanın 1973'te Prof. Dr. Muhan Bali tarafından ortaya konduğu görülmektedir. Esas itibarıyla bu alışma Muhan Bali'nin doktora tezi olup, sonradan kitao olarak basılmıştır. Bu eserde evvela Emrah hakkında bilgi verilmiş, daha sonra "Ercişli Emrah ile Selvihan" adlı halk hikâyesinin değişik varyantları tespit edilmiş ve Türk halk hikâyeciliği açısından önemi üzerinde durulmuştur (Bali 1973). Ercişli Emrah'ın ilk defa detaylı bir incelemeye konu olması ve şifah gelenekte asırlarca anlatılan hikâyenin bilimsel açıdan incelenmesi bu araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

Bu araştırmadan 14 yıl sonra Prof. Dr. Saim Sakaoğlu tarafından kaleme alınan "Ercişli Emrah" isimli eser ise söz konusu çalışmalardan bir diğeridir. Sakaoğlu, araştırmanın giriş bölümünde, Ercişli Emrah ve Erzurumlu Emrah'ın farklı âşıklar olduğuna dair görüşlerini ayrıntılı olarak açıklamaktadır. İlk bölümde Ercişli Emrah'ın gerçekte yaşamış bir âşık olduğu meselesine değinen Sakaoğlu, eserin ikinci kısmını Şiirlerine ayırmıştır. Araştırmacı, eserin üçüncü ve dördüncü bölümlerinde sırasıyla, Ercişli Emrah'ın sanatını değerlendirmiş ve nesiller boyu şifahen anlatılagelen hikâyesini incelemiştir. Son bölümde, onun Şiirlerinden rnekler sunmuş, ekler kısmına da diğer Emrahların hayatlarını yazarak, çalışmasını bitirmiştir (Sakaoğlu 1987). Ercişli Emrah hakkında şimdilik bu araştırmadan daha detaylı başka bir çalışma yapılmamıştır.

Van bölgesi âşıklık geleneği ve temsilcilerine ilişkin değerli bilgiler içeren önemli bir eser de envanter niteliğindeki "Van Kütüğü"dr. YüzüncüYıl niversitesi ğretim elemanları tarafından yazılan bu kitap Van yöresini tarihî, coğrafi, idar, iktisad, sıhhi, kültürel ve daha bir çok yönünü ortaya koyacak şekilde hazırlanmıştır. Bu eserde, Ali Duymaz'ın "Van'da Halk Hikâyeciliği ve Âşıklık Geleneği" başlığıyla yayımlanan makalesi, yöreye ait âşık kültürü için önem arz eder (Duymaz 1992: 335-345). Aynı eserde, Bekir Oğuzbaşaran'ın "Şiirlerde Van ve Vangölü" adlı makalesi de konuyla ilgili yakından bilgiler içerir (Oğuzbaşaran 1992: 438-512).

Prof. Dr. Fikret Türkmen de kendi makalelerinden oluşan ve 1992'de yayınlanan bir kitabında Türk halk edebiyatının Ermeni kültürüne tesirleri konusuna değinmekte ve Akdamarlı Grigoris ile Vanlı Koçak isminde iki âşıktan bahsetmektedir (Türkmen 1992). Fikret Türkmen'in kitabında ilk defa bu iki âşığı tespit etmesi ve onlardan bahsetmesi Van âşıklık geleneği açısından önemli bir husustur. Zira bu iki Ermeni âşıktan hareketle Türk kültürünün Ermeni kültürüne etkisini somut bir şekilde görebilmekteyiz. Gene, Koçak isminin önünde "Vanlı" kelimesinin bulunması, bu aşığın Van yöresinde yaşadığını gösterdiği gibi, onun, Âşık Gyek olduğuna dair görüşler de vardır.

Grigoris'in ise Van Gölü'nün küçük bir adası olan Akdamar mekânıyla tanıtılması, kanımızca onun Van'da yaşayan Ermeni bir âşık olduğuna işaret eder.⁶

Van'ın eski belediye başkanlarından Aydın Talay'ın 1998'de yayımladığı "Bizim Eller Van" adlı eseri de Van âşıklık geleneği açısından dikkat çeken bir araştırmadır. Yazar, kitabın "Van'a Hizmeti Geçen Zatlar" kısmında Ercişli Emrah, Âşık Hayretî, Kavalcı Recep, Molla Bozo ve Davut Telli gibi geçmişte yaşamış birçok âşığın hayatıyla ilgili bilgi verip, şiirlerinden örnekler sunmuştur. Aydın Talay, ayrıca, Âşık Hayretî hakkında bilgi verirken Ali Saraçoğlu'nun notlarından, bu âşıkla ilgili bilgiler bulunduğunu söylemekte ancak bu notların nerede ve kimin elinde olduğunu bilmediğini (Talay 1998) ifade etmektedir. Yazar, bu çalışmasında meşhur olmayan pek çok âşığı ele almakla Van âşıklık geleneği tarihine ışık tutmaktadır. Eser, verilen bu az ama kıymetli bilgiler açısından önem arz etmektedir.

Ali Saraçoğlu, 1999 yılında Kültür Bakanlığı tarafından basılan "Ercişli Emrah" adlı eserinde ilgili âşık hakkında bilgiler vermiş, onun şiirlerine yer vermiştir (Saraçoğlu 1999).⁷ Bir başka derleme çalışması ise 2001 yılında Âşık Ahmet Poyrazoğlu'nun kitap olarak yayımladığı "Ercişli Emrah Deyişleri" adlı eserdir. Burada da Ercişli Emrah'ın hayatı hakkında bilgi verilmiş ve şiirlerinden örnekler sunulmuştur (Poyrazoğlu 2001). Bilimsel olmayan bu araştırmalar derleme kitaplar olsa da Van âşıklık geleneği araştırmalarına nicelik bakımından katkı sağlamaktadır, denebilir. Nail Tan ve Salih Turhan, 2001 yılında yayınladıkları "Van Halk Müziğine Giriş" adlı kitaplarında Vanlı âşıklardan derlenen yörenin türkülerine yer vermiştir. Bu âşıklar arasında Davut Telli, Molla Bozo, Emin Telli, Ali Rıza Atacan, Ali Telli vs. gibi pek bilinmeyen isimler⁸ de vardır (Tan-Turhan 2001). Müzik gibi farklı bir disiplinle ilgili bir kitaptan, kaynak kişiler vasıtasıyla geleneği devam ettirmiş bazı âşıkların isimlerinin tespit edilmesi önemlidir.

Prof. Dr. Ali Berat Alptekin ve Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'nun 2002 yılında birlikte hazırlayıp yayınladıkları başka bir eserde Ercişli Emrah'ın kısaca hayatı, sanatı, şiir örnekleri ve Emrah hakkında anlatılan hikâyeye ele alınmıştır. Bu bilgilerin haricinde, kitapta Ercişli Emrah'la ilgili yapılan tüm çalışmaların bir bibliyografyası hazırlanmıştır (Alptekin-Sakaoğlu 2002). Bu satırların yazarı tarafından 2012 yılında basılan "Geçmişten Günümüze Van Âşıklık Geleneği" adlı kitap ise tezden üretilen bir eserdir. Yine de, sonradan yapılan derlemelerle kitaba bazı yeni bilgiler ilave edilmiştir (Arvas 2012). Âşıklık geleneğine meraklı olan ve âşıklara çok özenen Abdurrahman Adıyan da 2002-2005 yılları arasında "Âşıklar Çay Evi"nde kaydettiği Âşık Celâlî ile Âşık Çağlarî'nin atışmalarını 2017 yılında "Dem Meclisi" adıyla kitaplaştırmıştır (Adıyan 2017). Vanlı âşıklara ait doğaçlama olarak ortaya konulan atışmaların kayda geçmesi bu kitabı değerli kılmaktadır. Bu araştırmaların haricinde, konuya ilişkin Abduselam

⁶ Ermenilerin, tehcir hadisesine kadar bölgede yaşaması ve Türk kültüründen etkilenmesi göz önünde bulundurulduğunda Grigoris'in Van'da yaşayan Ermeni bir âşık olmasını çok muhtemel kılmaktadır. Nitekim Âşık Vartan ve Âşık Mecnun da 18. asırda farklı illerimizde yaşayan Ermeni âşıklardır.

⁷ Bu bilgiler, S. Sakaoğlu'nun eserinde daha detaylı olarak bulunduğu için burada tekrar etmek gereksiz olacaktır.

⁸ Ne yazık ki bu âşıklardan Davut Telli, Emin Telli, Ali Telli gibi şahısların biyografisine dair hiçbir yerde malumat yoktur. Bunların, soyadı veya lakap olan Telli kelimesinden hareketle, aynı aileye mensup âşıklar olduğu anlaşılıyor.

Arvas'ın, tezden üretilen ancak yeniden işlenerek yazılan ansiklopedi maddeleri, makaleleri, kitap bölümü tarzında bazı çalışmalarının da olduğunu ifade etmek gerekir.

Sonuç

Van âşıklık geleneği, 1970'li yıllardan beri hem yerel hem ulusal anlamda meraklı insanların ve bilim adamlarının ilgisini çeken ve çeşitli edebî mahfillerde hakkında yazılar kaleme alınan bir konu olmuştur. Nitekim gerek yerel basın-yayın organlarında gerekse bölgesel açıdan hakemli dergilerde veya kültür sanat dergilerinde bu konuya dair yazılar yayımlanmıştır. İlk dönem, Van'da yayınlanan çeşitli yerel gazete ve dergilerde ya Vanlı âşıkların şiirleri yayımlanmış ya âşıklar hakkında haberlere yer verilmiş yahut âşıkları tanıtıcı yazılar kaleme alınmıştır. Ancak bunların bilimsel olmaktan ziyade popüler yazılar olduğu görülmektedir. "Dünyada Van" dergisi ile "Şehrivan" gazetesinde yayımlanan yazılarda, âşıkların hayatı hakkında kısa bilgiler verip, onların şiirlerinden örnekler sunulmuşken diğer dergi, bülten ve gazetelerde yalnızca âşıklara ait şiirler veya onlarla ilgili haberler yer almıştır.

Üniversiteler de Van âşıklık geleneği araştırmalarına önemli katkılar sağlamıştır. Filhakika, önceleri Yüzüncü Yıl Üniversitesinde, daha sonra başka üniversitelerde Vanlı âşıklar veya âşıklık geleneğine dair lisans ve lisansüstü düzeyde çok sayıda çalışmanın yapıldığı ve son yıllarda bu alanda tezlerin hem nicelik hem de nitelik bakımından giderek arttığı görülmektedir. Ancak il dışındaki üniversitelerde hazırlanan tezlerde daha ziyade meşhur olan Vanlı âşıklara yer verildiği de dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu anlamda Âşık Celâlî, Âşık Çağlarî, Dertli Kazım vb. gibi çok tanınmamış Vanlı âşıkların da müstakil çalışmalara konu olması ehemmiyet arz etmektedir. Benzeri şekilde kitap düzeyinde hazırlanan araştırmalarda da daha ziyade Ercişli Emrah'ın ele alındığı görülmektedir. Bazı eserlerde, Ercişli Emrah haricinde, birkaç farklı âşık hakkında ya kısa bilgi verildiği ya da isimlerinin zikredildiği yine dikkatli gözlerden kaçmamaktadır. Bazı eserlerin ise Van'da halk hikâyeciliğine ve âşıklık geleneğine temas ettiği tespit edilmektedir. Bu anlamda daha derinlikli ve geniş çaplı araştırmalara ihtiyaç olduğunu da dile getirmek gerekir.

Şüphesiz, Ercişli Emrah'ın daha çok araştırma konusu olması onun Türk edebiyatı içinde mühim bir yer işgâl etmesinden ileri gelmektedir. Ancak ona dair birçok araştırmanın da birbirinin tekrarı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Ercişli Emrah dışında, gerek eski asırlarda (örneğin Yâr Ali Şah, Vehbi Dede gibi) gerekse günümüzde (örneğin Celâlî, Çağlarî, Dertli Kazım gibi) yaşayan diğer Vanlı âşıkların müstakilen ele alınması yöredeki geleneğin, Türk âşık edebiyatı içerisindeki yerini ve katkısını tespit etmek açısından önem arz etmektedir. Zira tarihî arka planından ötürü Van âşıklık geleneği geçmişte olduğu gibi bugün de Türk âşık edebiyatının mühim bir parçasını teşkil etmektedir. Bu anlamda hâlâ hayatta olan âşıkların biyografileri ve eserleri enine boyuna araştırılmalı ve eksik kalan kısımlar tamamlanmalıdır. Hayatta olmayan âşıklarla ilgili ise daha detaylı alan araştırması yapılmalı, bunların yakınları, akrabaları tespit edilerek haklarında bilinmeyenler ortaya konulmalıdır. Böylece yerelden ulusala ve ulusaldan Türk dünyasına doğru âşıklık geleneğinin temelleri, gelişim ve değişimi hakkında daha sağlıklı neticelere varılacaktır.

KAYNAKLAR

- ADIYAN, Abdurrahman, (2017), **Dem Meclisi**, İstanbul: İbrişim Yayınları.
- ALPTEKİN, Ali Berat ve SAKAOĞLU, Saim, (2002), **Ercişli Emrah Bibliyografyası**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ARTUN, Erman, (1996), **Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği ve Âşık Feymanî**, Adana: Adana Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- ARVAS, Abdulselam, (2003), "Âşık Çağları", **Şehrivan**, 26-31 Ağustos, s. 7.
- ARVAS, Abdulselam, (2005), **Van Âşıklık Geleneği**, (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARVAS, Abdulselam, (2006), "Van Âşıklar Kahvehanesi", **Dünya'da Van**, S. 23: s. 46-49.
- ARVAS, Abdulselam, (2009), "Âşıklar Çay Evi: Günümüz Van Âşıklık Geleneğinden Bir Fasıl", **Turkish Studies**, S. 4/3: s. 179-196.
- ARVAS, Abdulselam, (2011a), "Şairnameler Üzerine", **Mukaddime**, S. 4: s. 43-60.
- ARVAS, Abdulselam, (2011b), "Halk Hikâyeciliğinin Dönüşümüne Van'dan Bir Örnek: Âşık Celâlî ve Öykülü Türküleri", **Uluslararası Somut Olmayan Kültürel Miras: Yaşayan Âşık Sanatı Sempozyum Bildirileri**, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları, s. 273-288.
- ARVAS, Abdulselam, (2012), **Geçmişten Günümüze Van Âşıklık Geleneği**, Ankara: Hâkim Yayınları.
- AYNA, Adil, (2004), **Van Hikâye ve Türkülerinden Örnekler**, (Basılmamış Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
- BALİ, Muhan, (1973), **Ercişli Emrah ile Selvihan Hikayesi/Varyantların Tespiti ve Halk Hikayeciliği Bakımından Önemi**, Ankara: Atatürk Ünivertesi Yayınları.
- BEKKİ, Salahaddin, (1996), "Ercişli Emrah'ın Şâhidesi (Mezar Taşı) Üzerine", **Erciyes**, S. 224: s. 21-22.
- Bölge Gazetesi**,(2003), 30 Ekim-5 Kasım, s. 5, Van.
- DUYMAZ, Ali, (1992), "Van'da Halk Hikâyeciliği ve Âşıklık Geleneği", **Van Kütüğü** (Haz.: A. Abdulkadiroğlu vd.), Ankara: YüzüncüYıl Üniversitesi Yayınları, s. 335-345.
- YAZARSIZ, (1993), "Günümüz Halk Ozanları- Âşık Celâlî", **Dünya'da Van**, S. 1: s. 22.
- YAZARSIZ, (2000), "Günümüz Van Ozanları-Mehmet Akçay (Çağları)", **Dünya'da Van**, S. 21-22: s. 32.
- EKİNCİ, Murat, (1999), **Molla Bozo ve Timurlenk Bozkurt'un Şiirleri**, (Basılmamış Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
- FEYAT, Mehmet, (2002a), "Ozanlarımız-Gönül Gözü ile Gören Âşık: Celâlî", **Hazan**, S. 26: s.11.

FEYAT, Mehmet, (2002b), "Ozanlarımız-Âşıklar Kahvesinin Nöbetçi Âşığı: Çağları", Hazan, S. 27: s.10.

GÜNGÖR, Cenap, (1995), **Van Bölgesinde Tarihi Açısından Halk Kültürünün İncelenmesi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

HAMZADAYI, Ergün, (2000), **Ercişli Emrah İle Selvihan Hikâyesi**, (Basılmamış Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

İki Nisan Gazetesi, (1971), S. 5030: s. 6, Van.

İki Nisan Gazetesi, (1971), S. 5033: s.6, Van.

İki Nisan Gazetesi, (1973), S. 6649: s. 2, Van.

İki Nisan Gazetesi, (1973), S. 6657: s. 1, Van.

KARAMAN, Nevzat, (1996), **Âşık Hayrettin-Hayatı-Sanatı-Eserleri**, (Basılmamış Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

KAYA, Doğan, (1994), **Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı**, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

OĞUZ, Öcal, (1994), **Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

OĞUZBAŞARAN, Bekir, (2000), "Âşık Celâli'yi Nasıl Tanıdım?", **Hazan**, S. 5: s. 4.

OĞUZBAŞARAN, Bekir, (1992), "Şiirlerde Van ve Vangölü", **Van Kütüğü** (Haz.: A. Abdulkadiroğlu vd.), Ankara: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, s. 438-512.

ÖZARSLAN, Metin, (2001), **Erzurum Âşıklık Geleneği**, Ankara: Akçağ Yayınları.

PEKSÖZ, Nuri, (1995), **Vanlı Âşık Mehmet Ali Akdağ**, (Basılmamış Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

POYRAZOĞLU, Ahmet, (2001), **Ercişli Âşık Emrah Deyişleri**, İstanbul: Eminönü Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları.

SAKAOĞLU, Saim, (1987), **Ercişli Emrah**, Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları.

SARAÇOĞLU, Ali, (1999), **Ercişli Emrah/Gökyüzünde Bölük Bölük Turnalar**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

SARGIN, Hatice, (2014), **Çankırı Âşıklık Geleneği ve Âşık Durmazı**, Çankırı: Çankırı Belediyesi Yayınları.

TALAY, Aydın, (1998), **Bizim Eller Van**, Ankara: Van Belediye Başkanlığı Yayınları.

TAN, Nail-TURHAN, Salih, (2001), **Van Halk Müziğine Giriş**, Ankara: Van Valiliği Yayınları.

TOPRAK, Ahmet Murat, (2006), **Ercişli Âşık Ummani Poyrazoğlu'nun Şiirleri ve "Ercişli Emrah ile Selbi Han Hikâyesi" ile Ozan Ümit Kayaçelebi'nin Şiirleri ve Van Rivayetleri**, (Basılmamış Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

TÜRKMEN, Fikret, (1992), *Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri*, İzmir: Akademi Kitabevi.

Van Belediye Bülteni, (1998), S. 29: s. 12, Van.

Vanlıların Sesi Dergisi, (1994), S. 25-26: s. 25, Van.

YAŞAR, Seyfullah, (1998), *Âşık Ahmet Poyrazoğlu (Hayatı-Sanatı-Şiirleri)*, (Basılmamış Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi.